

NÂBÎ MUAKKİBİ DİYARBAKIRLI ŞÂİRLER*

Ekrem BEKTAŞ**

Öz

XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Urfalı Yusuf Nâbî (ö. 1712), hikemî tarz şiirde açtığı çığırla ünü bütün bir Osmanlı coğrafyasına yayılmış ve Nâbî mektebinin kurucusu olarak da edebiyat tarihindeki gerçek yerini bulmuştur.

15-17 Kasım 2012 tarihleri arasında Diyarbakır Valiliği tarafından düzenlenen “*Alî Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*”nda “Diyarbakır Şiir Meclislerinde Urfalı Nâbî” başlıklı bir tebliğ sunmuştuk. Söz konusu tebliğde nazara vermek istediğimiz hususlar özetle şunlar idi: Ali Emîrî tarafından kaleme alınan *Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid* adlı eserdeki bilgi kıyıntılarından hareketle Nâbî’nin İstanbul’a gitmeden önceki dönemde Diyarbakır’da öğrenim gördüğü, Halep’te bulunduğu yıllar da dâhil olmak üzere defalarca Diyarbakır’ı ziyaret ettiği, oradaki şiir meclislerine katıldığı, onun anısına düzenlenen müzikli sohbet toplantılarına iştirak ettiği ve zamanın Diyarbakırlı birçok şairi ile tanışıp dost olduğuydu. Bu bildiri de daha önce sunduğum tebliğin bir nevi tamamlayıcısı durumundadır. Klasik Türk şiirinde hikemî şiir tarzının güçlü temsilcisi Urfalı Nâbî’nin Diyarbakırlı divan şairlerinden etkilenip etkilenmediği; etkilenmişse kimlerden etkilendiği ve hangi Diyarbakırlı şairin Nâbî’den etkilendiği; bir başka deyişle Nâbî takipçisi Âmidli divan şairleri ve onların nazireleri üzerinde durulacaktır. Böylece Nâbî’nin Diyarbakır’a yaptığı ziyaretler ve Diyarbakırlı şairlerle olan etkileşimi bir kez daha teyit edilmiş olacaktır. Bu etkileşimin izlerini takip edebilmek için Nâbî’nin her bir şairle olan münasebeti ayrı başlık altında incelenmiş ve yazdıkları nazireler değerlendirilmiştir. Bu konuda birinci elden başvuru kaynağımız Ali Emîrî’nin *Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid* adlı eseridir. Ali Emîrî Diyarbakırlı şairleri anlatırken kimlerden etkilendiklerini delillendirmek için zemin ve nazire gazelleri tespit etmiş bu gazellerden rastgele bir beyit almıştır. Emîrî’nin tespit ettiği bu nazirelerin sayısı zemin gazelle birlikte bazen yirmiye kadar çıkmaktadır. Ortaya konulan bu nazire gazellerin şairlerine ait divanı varsa ve yayımlanmışsa tarafımızdan da kontrol edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Diyarbakırlı Şairler, Nâbî Takipçileri, Nazire Geleneği.

Makale Gönderim Tarihi: 21.12.2017, Kabul Tarihi: 26.01.2018

Doi: 10.26791/sarkiat.369405

*Şarkiyat ICSS’17 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi’nde özet olarak sunulmuş olan tebliğin genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr. Harran Üniversitesi Fen-Edb. Fak. TDEB, ekrembek13@yahoo.com.

POETS OF DIYARBAKIR FOLLOWING NÂBÎ

Abstract

Yusuf Nâbî of Urfa (d. 1712), who lived in the second half of the 17th century and the first quarter of the 18th century, was renowned for his groundbreaking hikemî style poetry throughout Ottoman geography and found the real place in the history of literature as the founder of the Nâbî school.

We presented a paper titled “Nâbî of Urfa in Diyarbakir Poetry Gatherings (Diyarbakir Şiir Meclislerinde Urfalı Nabi)” at *International VIII. Classical Turkish Literature in memory of Alî Emîrî (Alî Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu)* between 15-17 November 2012. In this paper, we would like to give a brief introduction of the following subjects: According to a bit of information in the work named *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* by Alî Emîrî, Nâbî received lessons in Diyarbakir before going to Istanbul, he visited Diyarbakir several times including the years when he was in Aleppo, he attended poetry gatherings there and chat gatherings with music held in memory of him, and met many poets of Diyarbakir at that time and became friends. This paper is also a kind supplement of the paper I gave earlier. It will be focused on whether Nâbî of Urfa, leading representative of hikemî poetry style in Classical Turkish Poetry, was influenced by divan poets of Diyarbakir, if he was influenced, which poets he was under the influenced of and which poets of Diyarbakir influenced from Nâbî; in other words, it will be stated on divan poets of Âmid who is followers of Nâbî and their nazires. In this way, the visits of Nâbî to Diyarbakir and his interaction with the poets of Diyarbakir will be confirmed once again. Nâbî's relation with each poet is analyzed under a separate title and his nazires are evaluated to trace this interaction. In this regard, our primary source is *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* by Ali Emirî. Ali Emirî has determined nazire gazelles to demonstrate who the poets of Diyarbakir are influenced while describing them and chosen a random couplet from these gazelles. The number of these nazires determined by Emirî sometimes increase to twenty including gazelle. If there is divan belonging to the poets of these nazire gazelles and if it is published, we have also analyzed it.

Keywords: Nâbî, Poets of Diyarbakir, Nâbî Followers, Nazire Tradition.

Giriş

Nâbî ve eserleri üzerine hazırlanan onlarca çalışmaya rağmen¹ Nâbî'nin hayatında karanlıkta kalan bazı noktalar vardır. Mesela Nâbî'nin İstanbul'a gitmeden önceki Urfa hayatı ile ilgili olarak hangi medreselerde okuduğu, kimlerden ilim öğrendiği, hangi ilimleri tahsil ettiği ve yine şairin çok sevdiği İstanbul'dan ayrılıp Halep'e yerleşme nedenleri tam olarak anlaşılmış değildir. Daha önce sunduğum “Diyarbakir Şiir Meclislerinde Urfalı Nâbî”² başlıklı tebliğde nazara vermek istediğim hususlar özetle şunlar idi: Ali Emirî'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserdeki bilgi kırıntılarından hareketle Nâbî'nin İstanbul'a gitmeden önceki

¹ Nâbî ve eserleri üzerine hazırlanan çalışmalar için bkz. Ekrem Bektaş, “Nâbî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, Şair Nâbî Sempozyumu (13-15-Kasım 2009 Şanlıurfa), Editör: Prof. Dr. Ali Bakkal, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Şanlıurfa, s. 518-537.

² *Alî Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (15-17 Kasım 2012, Diyarbakir), Diyarbakir Valiliği Kültür Sanat Yayınları, Diyarbakir 2014, s. 65-70.

dönemde Diyarbakır'da öğrenim gördüğü, Halep'te bulunduğu yıllar da dâhil olmak üzere defalarca Diyarbakır'ı ziyaret ettiği, oradaki şiir meclislerine katıldığı, onun anısına düzenlenen müzikli sohbet toplantılarına iştirak ettiği ve zamanın birçok şairiyle tanışıp dost olduğuydu.³ Bugün sunacağım bildiri de daha önce sunduğum tebliğin bir nevi mütemmimi olacaktır. Klasik Türk şiirinde hikemî tarz şiirin güçlü temsilcisi Urfalı Nâbî'nin Diyarbakırlı divan şairlerinden etkilenip etkilenmediği; etkilenmişse kimlerden etkilendiği ve hangi Diyarbakırlı şairin Nâbî'den etkilendiği; bir başka deyişle Nâbî muakkibi Âmidli divan şairleri ve onların nazireleri üzerinde durulacaktır. Böylece Nâbî'nin Diyarbakır ve Diyarbakırlı şairlerle olan etkileşimi bir kez daha teyit edilmiş olacaktır. Bu etkileşimin izlerini takip edebilmek için Nâbî'nin her bir şairle olan münasebeti ayrı başlık altında incelenecek ve yazdıkları nazireler değerlendirilecektir.

ÂGAH EFENDİ⁴ (ö. 1141/1728-29)

Nâbî'nin Diyarbakırlı şairlerle olan ilişkisi konusunda üzerinde durulması gereken ilk isim hiç şüphesiz Âgâh Efendi'dir. Nâbî ile çağdaş olan Âgâh, Nâbî'nin Diyarbakır'a yaptığı ziyaretlerde görüştüğü şairlerden biridir. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'te bu konuda şöyle bir bilgi yer almaktadır: “*Birçok şu'arây-ı memâlik ü bilâd ve o cümleden melikü's-şu'arâ Nâbî merhûm gibi bir üstâd defâ'atle şehrimize gelerek o encümen-i dânişde musâhabet-pîrâ olmuş idi.*”⁵

Ali Emirî Tezkiresi'nde her iki şairin birbirine yazdıkları nazireler dikkat çekecek kadar fazladır. Nâbî, Âgâh'a nazireler yazdığı gibi Âgâh Efendi de Nâbî'nin gazellerine nazire söylemiştir. Kalemleri güçlü olan her iki şairin birbirlerinden etkilendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ali Emirî, Nâbî'ye ait zemin gazelin

Âhı âteş getirür dîdesi su bağı kebâb

Dil-i gam-dîdenün âyâ yine mihmânı mı var Nâbî, TŞA, s. 26;G. 81/6.

beytini alarak Âmid kadılığı görevlerinde bulunan Bosnalı Sâbit (ö. 1712)⁶ ile Edirneli Kâmî (ö. 1724)⁷, Diyarbakırlı Âgâh ve Sâhib-i Rehâvî (ö. ?)⁸ ile Hâzık-ı

³ Daha sonra hazırlanan bazı çalışmalarda da bu konu üzerinde durulmuştur. Bkz. Ahmet Tanyıldız, “Nâbî Biyografisine Ek: Bir Kavramın Tashihi Vesilesiyle Nâbî'nin Hayatında Diyarbakır'ın Yeri”, Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Uluslararası Sempozyumu, 12-13 Mayıs 2017, Bilecik.

⁴ Aslen Diyarbakırlı olmayıp 1040/1630-31 yılında Semerkant'ta doğmuştur. Şairliğiyle beraber birçok alanda söz sahibi ve âlim biridir. Uzun seyahatler sonucunda 1080/1669-70 yılında Diyarbakır'a yerleşmiştir. Burada altmış yıl kadar yaşadktan sonra 1141/1728-29 tarihinde vefat etmiştir. Ali Emiri, *Tezkiresi*'nde Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî diye kaydeder. Türkçe ve Fasça Divanı olduğu söylenmesine rağmen Farsça Divanı henüz ele geçmemiştir. Türkçe Divanı üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Şerife Akpınar, *Âgâh Divânı ve İncelemesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üni. Sos. Bil. Enst. 2006, Konya; *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, s. 22-33 (Bundan böyle TŞA kısaltmasıyla verilecektir); Adak, s. 64.

⁵ Bkz. Bektaş, agb, s. 66; TŞA, s. 23.

⁶ *Hazret-i Nâbî-i üstâda nazîre dimege*

Sâbit-âsâ Haleb'ün merd-i suhen-dâni mi var

Alaüddin Sâbit Efendi 1119 senesinde Âmed kadılığına nasb u ta'yin olunmuştur. Bu sırada vâkı' olan da'vet üzerine Nâbî Efendi son def'a olarak Diyarbakır'e gelmiş idi. TŞA, s. 26, dipnot.

⁷ *Kâmiyâ cem' oluyor kûyuna yârün 'uşşâk*

Ol şeh-i hüsn ü bahânun yine dîvânı mı var

TŞA, s. 26; G. 72/5.

Edirneli Muhammed Kâmî Efendi 1124 senesinde Âmed kadılığına ta'yin olunmuştur. TŞA, s. 26, dipnot.

⁸ *Seyl-i eşküm yine cûş itdi tenûr-ı dilden*

Erzurûmî (ö. 1763)'nin⁹ nazire olarak yazdıkları gazellerden birer beyit almıştır. Âgâh'ın beyti şöyledir:

Bez-i erbâb-ı safâ ni'met-i dîdâra yeter

Hâne-i âyinenün âbı mı var nânı mı var TŞA, s. 26; G. 66/3.

Yine Nâbî'nin

Dest-i nazar egerçi yiter âsmâna dek

Ammâ ki dest-i dil yetişür lâ-mekâna dek Nâbî, TŞA, s. 26; G. 428/1.

matlai ile başlayan gazeline Seyyid Vehbî (ö. 1736)¹⁰ ve Nedîm (ö. 1830)'le¹¹ birlikte Âgâh da nazire yazmıştır. Âgâh bu beytinde Sâib-i Tebrizî (ö. 1671)'nin ismini anarak ondan etkilendiğini belki de bu gazelin zemininin Sâ'ib'e ait olduğunu ima etmek ister. Şairin nazire olarak söylediği gazelden alınan beyit şöyledir:

Âgâh sürme-rîz-i dil-i Sâ'ib olmasa

Âvâzemüz giderdi bizüm İsfahân'a dek TŞA, s. 26; G. 228/5.

Âgâh'ın Nâbî'nin gazellerine yazdığı nazire gazellerden alınan beyitler aşağıdadır:

Devr ider şu'le ile sûret-i fânûs-ı hayâl

Anı kûteh-nazarân sûrete isnâd eyler¹² Nâbî, TŞA, s. 26; G. 138/2.

Zîb için sûret-i zîbâsına bakdukça o şûh

Safha-i âyineyi hâne-i Bihzâd eyler TŞA, s. 27, G. 62/3.

**

Safâ-yı sûziş-i 'uşşâkı izhâr itdi Mecnûn'un

Çıkan sünbül-sıfat dūd-ı dili hâk-ı mezârından Nâbî, TŞA, s. 27; G. 618/2.

Beni görse bu rüsvâlıkla ger dâmân-ı sahrâda

Çıkar Mecnûn giribân-çâk âgûş-ı mezârından TŞA, s. 27, G. 293/3.

Vâlî-i Âmidî de Âgâh'ın ve Nâbî'nin ismini anarak onlara nazire söylemenin kolay olduğunu söyler:

Nazîre söylemek âsân idi Âgâh u Nâbî'ye

Köhne dehrün 'acebâ bir iki tûfânı mı var TŞA, s. 26.

⁹ *Bilmem esrâr-ı derûni kime tefhîm edeyüm*

Köhne dehrün 'acebâ bir yeni Tûfânı mı var TŞA, s. 26.

¹⁰ *Gelmez harîs-i 'ömre kanâ'at irürse de*

Dest-i hayâtı dâmen-i âhir-zamâna dek TŞA, s. 26.

¹¹ *Deste yine nevâ-yı Irâkîyi al Nedîm*

Gitsin nevâ-yı nazm-ı nevin İsfahân'a dek TŞA, s. 26; G. 59/6.

¹² İzzet Ali Paşa (ö. 1734)'nin yazdığı nazire gazelin beyti şöyledir:

Âferîn pençe-i rûz-âver-i mestâneye kim

Nice ser-keşleri 'uşşâkına münkâd eyler TŞA, s. 27.

Bir iki câme Vâlî nâ'il olsa dest-i yârinden TŞA, s. 27.

Diyarbakırlı Âgâh, Nâbî'den etkilendiği gibi Urfalı Nâbî'nin de Âgâh'tan etkilendiğini yukarıda söylemiştik. Ali Emîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'te Nâbî'nin Âgâh'a yazdığı nazire gazellerini tespit edip birer beyit almıştır. Âgâh'ın,

Câm-ı pür-hûn görünür Âgâh vasl-ı yârsuz
Sunsa gerdûn sâğher-i mihr-i dırahşânı bana TŞA, s. 29; G. 4/5.

matlıyla başlayan gazeline Nâbî aşağıda 3. beyti verilen gazelle nazire söylemiştir.

Var iken la'l-i lebûn gayrı temennâ eylemem
Hızr eger sunsa pey-â-pey âb-ı hayvânı bana Nâbî, TŞA, s. 29; G. 11/3.

Aşağıda birer beyti verilen gazeller arasında da nazire ilişkisi vardır. Zemin gazeller Âgâh'a, nazireler de Nâbî'ye aittir.

Gül mevsiminde bâdeye olsam da dest-res
Sâkî gelince nâz ile fasl-ı hazân olur TŞA, 29; G. 80/4.

Mevzûn-kadân u sîm-tenân ü şeker-lebân
Pîre 'asâ fakîre ginâ cisme cân olur Nâbî, TŞA, s. 29; G. 75/3.

**

Öyle bî-rahm ile Âgâh müdârâ güçdür
Beni öldürmese bin cevr ile râhat mı kalur TŞA, s. 29; G. 98/5.

Buna meydân-ı mükâfât dinür ey Nâbî
Halkı râhatsız iden kimsede râhat mı kalur Nâbî, TŞA, s. 29; G. 173/9.

**

Her dâğ-ı tende bir sanemün yâdigâridur

Âyîne-i hezâr-perî-tal'at olmuşuz TŞA, s. 29; G. 157/2.

Dest-i nesîm ref' idemez hâkdan bizi

Mânend-i sâye sûret-i bî-tâkat olmuşuz Nâbî, TŞA, s. 29; G. 329/2.

**

Hûbân nezâre düşmen olur hurde-sâl iken

Bir lahza gösterür yüzini meh hilâl iken¹³ TŞA, s. 29.

Hûbân visâle tâlib olur hurde-sâl iken

Eyler hamîde kâmetini meh hilâl iken Nâbî, TŞA, s. 30; G. 602/1.

**

Yâ zülf-i siyeh yâ müjedür yâ ham-ı ebrû

Bir mûy zuhûr itmedi bî-câ bedenümden TŞA, s. 30; G. 280/4.

Uşşâkı helâk eylemege gamze-i hûbân

Fursat mı bulur gamze-i hâtır-şikenümden Nâbî, TŞA, s. 30; G. 631/6.

Görüldüğü üzere Nâbî Âgâh'ın altı (6) gazelini; Âgâh da Nâbî'nin dört (4) gazelini tanzir etmiştir. Zeminini tespit edemediğimiz gazellerle beraber her iki şairin birbirine nazire olabilecek gazellerinin sayısı yirmiye yakındır.¹⁴

ÜMNÎ/EMNÎ-İ ÂMİDÎ (ö 1104/ 1692-93)¹⁵

Nâbî'nin Diyarbakır' ızıyaret ederken görüştüğü ve etkilendiği şahsiyetlerden biri de Ümnî/Emnî'dir. Ümnî yaş olarak Nâbî'den büyük olup 20 yıl kadar önce vefat etmiştir. Ümnî ile Nâbî'nin görüştüklerine dair *Ali Emirî Tezkiresi*'nde şöyle bir bilgi yer alır: “*Diyârbekir'de esnâ-yı tahsilde cenâb-ı Ümnî'nin yâr-ı vefâdârı olan Nâbî-i nüktedân Der-sa'âdet'e gelerek dâmâd-ı şehriyârî vezîr-i sâni Musâhib Mustafâ Paşa gibi bir zâta mektûbcu ba'dehu kethudâ olmuş iken bu gibi büyük yaradılan zâtlardaki fitrat-ı ezeliye-i hamiyet icâbınca ıslâhâta kıyâm ve isrâfâtın önünü almağa ikdâm eylemesi mucib-i idbârî olmuş ve ba'zı kadr-nâ-şinâsân teşvik edilerek o 'âlî-cenâb hakkında...*”¹⁶ Bu ifadelerden Nâbî'nin Diyarbakır'da öğrenim gördüğünü, Ümnî ile Nâbî'nin çok iyi dost olduklarını ve

¹³ Bu beyit Âgâh Divânı'nda tespit edilememiştir.

¹⁴ Bu konuda bkz. Şerife Akpınar, *Âgâh Divânı ve İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üni. Sos. Bil. Enst. 2006, s. 27-38.

¹⁵ Asıl adı Muhammed olan şair 1050/1640-41'de doğmuştur. Muhammed Ağa diye meşhur olmuştur. Diyarbakır'a gelen paşalara kethüdalık hizmetini görmüştür. Hattat bir şair olan Ümnî yaşadığı asırda saygı duyulan ve şiirleri tanzir edilen şairlerden biridir. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de nazireleri ve tanzir ettiği şiirlerin sayısı hayli fazladır. Söylediği manzumeler bir araya getirilmemiş, mecmularda dağınık halde kalmıştır. TŞA, s. 38-48; Adak, s. 65.

¹⁶ TŞA, s. 40.

Nâbî'nin kendisini çekemeyenlerin yüzünden Halep'e gittiğini anlıyoruz. Diyarbakır'ın önemli ve saygın şairi olan Ümnî'nin

Be-kâm olur bu çemende be-kâm Ümnî o kim

Yanınca tâze nihâlân bî-misâli ola TŞA, s. 41.

beytinin alındığı gazele Nâbî'nin dışında Vâlî-i Âmidî¹⁷ ve Âgâh-i Âmidî¹⁸ birer nazire söylemişlerdir. Nâbî'ye ait nazire gazelin beyti aşağıdadır:

Verir peyâm-kırânın zuhalle hürşîdün

Ol âfetün ki kenâr-ı ruhunda hâlî ola Nâbî, TŞA, s. 41; G. 722/4.

Ümnî-i Âmidî'nin

Âmed-şud-ı hümmâ-yı hayâlî ne men' ider

Mâdâm âşiyâne-i 'aşkı serümeddür TŞA, s. 42.

beytinin alındığı gazele Nâbî gibi Âgâh¹⁹, Vâlî-i Âmidî²⁰ ve Hâzık-ı Erzurûmî²¹ nazire söylemişlerdir. Ali Emirî, nazire gazelin matla beytinden ziyade rastgele bir beyti örnek almıştır. Nâbî'nin nazire olarak söylediği gazelin ilgili beyti şudur:

Benden sorun hakâyık-ı esrâr-ı 'âlemi

Te'lif-i râz-nâme-i dehr ezberümeddür Nâbî, TŞA, s. 42; G. 58/3.

Yine Ümnî'nin

Nâ-kâbil-i 'ilâc-ı etibbâ-i dehrdür

Dâğ-ı nihân 'aşk-ı devâ nâ-pezîrümüz TŞA, s. 42.

gazeline Nâbî ile birlikte Âgâh²², Mucîb Kemâl-i Âmidî²³ nazire yazmışlardır. Nâbî'nin beyti şöyledir:

Peyvend-i irtibâtumuza bakma hâk ile

Mîhrüz ki mâ-verâ-yı felekdür mesîrümüz Nâbî, TŞA, s. 43; G. 255/2.

**

'Atşân-ı deşt-i fûrkat-i hicrânı olmayan

Bî-behredür zülâl-i visâl-i nigârdan TŞA, s. 44.

¹⁷ Bu şi'r-i tâze-zemîn-i cenâb-ı Ümnîye
Nazîre söylemek olmaz meger ki Vâlî ola TŞA, s. 41.

¹⁸ Olur mu hıfz-ı niğeh rûy-ı hûbdan Âgâh
'Ale'l-husûs ki hüsnünde i'tidâli ola TŞA, s. 41; G. 307/5.

¹⁹ Memnûn-ı gerd-i bâliş-i hürşîd olur miyum
Dest-i heves müdâm ki zîr-i serümeddür TŞA, s. 42; G. 102/4.

²⁰ Hem-sâye-i hümmâ-yı sa'âdet olur miyum
Vâlî hevâ-yı kâkül-i dilber serümeddür TŞA, s. 42.

²¹ Kimdür bu rûzgârda âsüde-hâl olan
Târih-i ser-güzeşt-i selef ez-berümeddür TŞA, s. 42.

²² Mazmûn-ı ser-nüviştümüz âşuften olmadur
Gûyâ sevâd-ı zülf ile yazmış debîrümüz TŞA, s. 43; G. 176/3.

²³ Meftûn-ı sînen oldığımız muhtefî degül
Rûşen-misâl-i âyîne mâfîü'z-zamirüz TŞA, s. 43.

Âb-ı hayât içinde teyemmüm ümîd ider

Dil kûy-ı yârdan geçen ednâ gubârdan Nâbî, TŞA, s. 44; G. 633/4.

Aynı gazele Dürrî-i Vanî (ö. 1722-23)²⁴, Lebîb-i Âmidî²⁵ ve Lebib'in torunu Refî'-i Âmidî²⁶'nin nazireleri vardır.

Tezkire'de zemini Ümnî'ye ait gösterilen gazeller ile Nâbî'nin nazirelerinden alınan beyitler aşağıdadır:

Açar mı bâd-ı sabâ târ-ı kâkül-i yâri

Meşâm-ı câne bu hoş rûzgârdan ne haber TŞA, s. 44.

Şemîm- i lutfuna âmâdedür meşâm-ı ümîd

Ne güne cünbüşi var rûzgârdan ne haber Nâbî, TŞA, s. 44; G. 182/3.

**

Rakîbün sâyesinden yâre bakdum sîr-çeşm oldum

Ruh-ı hûrşîdi lâ-kaydâne seyre bir kemîn buldum TŞA, s.45.

Olur hakisterüm rûşenger-i âyîne-i hûrşîd

Çerâğ-efrûz-ı sûziş bir 'izâr-ı âteşin buldum Nâbî, TŞA, s. 45; G. 506/2.

**

O gül-pîrâmenün teşrîfin itdi müjde bâd-ı subh

*Mu'attardur dimâğ-ı cânumuz bûy-ı beşâretle*²⁷ TŞA, s. 45.

Benüm de sûzişüm 'arz et emânet pîşgâhında

Gidersen ey gönül kûy-ı dil-ârâya sa'âdetle Nâbî, TŞA, s. 45; G. 769/2.

Nâbî, Ümnî'den etkilendiği gibi Ümnî de Nâbî'den etkilenmiştir. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'den aldığımız nazire gazeller aşağıda sunulmuştur:

Bize kim âb verür ebr-i keremden gayrı

Deşt-i bî-fâ'idede sebze-i hod-rûyuz biz Nâbî, TŞA, s. 43; G. 301/5.

Serdî-i bâd-ı hazân eyleyemez dem-beste

Bülbül-i germ-nevâ-yı gül-i hod-rûyuz biz TŞA, s. 43.

²⁴ *Ey seng-dil tokunma sakın şîşe-i dile*

Zulm itme tâzesin hazer it inkisârdan TŞA, s. 44.

²⁵ *Yâd-ı ruhiyla nûş-ı mey itmiş 'aceb degül*

Bûy-ı gül alsalar dehen-i bâde-hârdan TŞA, s. 44.

²⁶ Şairin beyti kendi başlığında verilmiştir.

²⁷ Vahîd Mahtûmî'nin nazire gazelinin beyti şöyledir:

Vâhidâ nazm-ı üstâda nazîre dimeden ancak

Garaz bâzû-yı nazmı âzmâyışdür zerâfetle TŞA, s. 45.

Aynı vezin ve kafiyede Âgâh'ın²⁸ da bir nazire gazeli vardır; fakat zeminin kime ait olduğunu tespit edemiyoruz.

Derûnı mansıb-ı hâhişde neyledüm ma'zûl

*Kalem-rev-i gama kayd-ı ebed ne müşkil imiş*²⁹ Nâbî, TŞA, s. 43; G. 6/5.

Husûl-i kâme gehî sed olur kenâre-i hırs

Muhît-i dâ'iyede cezr ümed ne müşkil imiş TŞA, s. 43.

**

Sâde-rûluk vaktinün vir hükmin ey şûh-ı cihân

Hârzâr olmazdan evvel sahn-ı gülzârın senün Nâbî, TŞA, s. 43; G. 434/6.

Eyledi bu 'arsada gavgâ-yı rustâ-hîzi germ

Nâzikâne tarz ile âheste reftârın senün TŞA, s. 43.

Aynı vezin ve kafiyede Âgâh-ı Âmidî³⁰ ve Diyarbakır'da kadılık yapan Edirneli Kâmî³¹ de nazire yazmışlardır. Tespitlerimize göre Nâbî, Ümnî'nin yedi (7) gazelini, Ümnî de Nâbî'nin üç (3) gazelini tanzir etmiştir.

EMÎRÎ-Yİ ÂMİDÎ (ö. 1137/1724)³²

Nâbî ile çağdaş olan Emirî'nin, gerek Nâbî'nin gençlik dönemindeki Diyarbakır ziyaretleri gerekse Halep'te yaşadığı yıllarda, Bosnalı Sâbit'in kadı olarak Diyarbakır'a atanmasıyla gerçekleştirdiği ziyaret sırasında şairle görüşme ihtimali yüksektir. Diyarbakır'da şairlere hâmilik yapan bir şairin Nâbî gibi bir misafiri ağırlamaması düşünülemez. Emirî hem kendi döneminde hem de geçmiş dönemlerde yaşamış şairlere pek çok nazire söylemiştir. Kendisinden sonraki birçok şair de onun şiirlerini tanzir etmiştir. 18. yy. şairi Nedim'le meşhur olan "...var içinde" redifli gazelin zemininin Emirî'ye ait olduğunu şairin torunu Ali Emirî'den öğreniyoruz. Daha önce yaşamış şairlerin divanları taranırsa belki de zemin gazel daha da gerilere gidecektir. Birçok şairin tanzir ettiği Emirî'ye ait gazelin matlaı şöyledir:

²⁸ *Dil-rübâlarda vefâ olsa görürdük biz de*

Çok zamândur ki bu devletde du'â-güyuz biz TŞA, s. 43.

²⁹ Âgâh'ın bu gazele söylediği nazire gazelin beyti şudur:

Müdâm 'ârız-ı pür-hâl-i yâre hayrânım

Şümâr-ı kevkebe zabt-ı 'aded ne müşkil imiş TŞA, s. 43; G. 190/4.

³⁰ *Ben degül kerrübiyânı beste-i zencîr ider*

Nîm-cünbüşle ham-ı zülf-i siyeh-kârın senün TŞA, s. 43.

³¹ *Lâne-sâz olmuş serinde şimdi mürgân-ı çemen*

Servi Mecnûn eyledi gülşende reftârın senün TŞA, s. 43.

³² TŞA adlı eserin müellifi Ali Emirî'nin büyük dedesidir. Asıl ismi Muhammed olup soyu yedinci tabakada Seyyid Emir'e ondan da Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. 1035/1625-1626 yılında doğan Emirî ömrü boyunca Diyarbakır'da yaşamış ve 1137/1724 senesinde de burada vefat etmiştir. Şairleri, sanat erbabını himaye ettiği için şöhreti Diyarbakır'ın dışına çıkıp Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Yüzyılı aşan ömründe IV. Murad döneminden III. Ahmed devrine kadar yedi Osmanlı padişahını görmüştür. Memurluk yapmayı ticaretle meşgul olmuştur. Şiirlerinin toplandığı mürettep bir divanı vardır. Ayrıca Farsça gazelleri de çoktur. Hiciv türünde yazdığı manzumeleri dikkat çekicidir. TŞA, s. 48-65; Adak, 65-66.

Bir dil ki sadâkatle muhabbet var içinde

Bir âyînedür hüsn-i letâfet var içinde TŞA, s. 55.

Virdüm sana dürc-i dil-i ser-bestemi ammâ

Pek sakla büyük yirden emânet var içinde Nâbî, TŞA, s. 55; G. 698/4.

Mana ve söyleyiş bakımından mükemmel olan her iki gazele Hamdî-i Âmidî³³, Âgâh-ı Âmidî³⁴, Vâlî-i Âmidî³⁵, Kâmî-i Edirnevî³⁶, Nedîm-i Meşhûr³⁷, İzzet Ali Paşa³⁸, Şeyh-zâde İbrahim Hafîd Paşa³⁹, Lâ-edrî⁴⁰, Muvakkît-zâde Pertev (ö. 1807)⁴¹, Kâmî-i Âmidî⁴², Avnî-i Yenişehrî (ö. 1883)⁴³ ve Ali Emîrî⁴⁴ nazire söylemişlerdir.

Yine zemini XVI. yüzyıl şairi Yakînî (ö. 1568-69)'ye ait olduğu tahmin edilen ve Nâbî tarafından da tanzir edilen gazeli⁴⁵, Ali Emîrî zemin olarak değerlendirmiş ve aşağıdaki makta beytini örnek vermiştir:

Nâbiyâ meclis-i ahbâbda şî'r-i ter ile

Âteş-i hirmen-i hussâd ki derler o bizüz Nâbî, TŞA, s. 56; G. 298/5.

Söz konusu gazele Vâlî-i Âmidî⁴⁶, Âgâh-ı Âmidî⁴⁷, Güzârî-i Âmidî⁴⁸, Ümnî-i Âmidî⁴⁹, Lebîb-i Âmidî⁵⁰, Mucîb Kemâl-i Âmidî⁵¹, Dürrî-i Vanî⁵², Vahîd

33 *Hamdî güher-i nazm-ı Emîrî*'ye nazar kıl

Tâb u eser-i âb-ı letâfet var içinde TŞA, s. 55.

34 *Âgâh nice fahr-ı bilâd olmaya Şehbâ*

Nâbî gibi bir ehl-i kerâmet var içinde TŞA, s. 55; G. 315/5.

35 *Terki bana evlâ görünür bezm-i bütânun*

Söz giçse dil-i şûha selâmet var içinde TŞA, s. 55.

36 *Âyîne virin destine ol şûh-ı bütânın*

Görsün hele bir kerre ne âfet var içinde TŞA, s. 55.

37 *Ey vâh o üç çifte kayık aldı karârım*

Şarkî okuyup geçdi bir âfet var içinde TŞA, s. 55; G. 145/3.

38 *Hoşdur bize mey-hâne ki 'işret var içinde*

Ol gözleri mahmûr ile sohbet var içinde TŞA, s. 55.

39 *Râhat komaz üftâdeleri 'aşk-ı mecâzî*

Şol yaraya benzer ki cerâhat var içinde TŞA, s. 55.

40 *'Ammâme ile zâhidî gördükde inanma*

Her künbedi zann etme ziyâret var içinde TŞA, s. 55.

41 *Ebnâ-yı zamân itse dahî terk-i tekâlîf*

Tâkat götürülmez yine külfet var içinde TŞA, s. 55.

42 *Bir kimse sana dostluk itse bu zamânda*

Beyhûde degül hâstlı 'illet var içinde TŞA, s. 56.

43 *Bir külbe-i ahzânda ki sen yâd olunursun*

Zindân-ı cehîm olsa da cennet var içinde TŞA, s. 56.

44 *Mesrûr edemez ehl-i dili zînet-i dünyâ*

Altun kafesin bülbülü zahmet var içinde TŞA, s. 56.

45 İy *Yakînî* ne bilür şânumuz erbâb-ı suver

'Ârif-i vahdete hem-râz ki dirler o bizüz

Daha fazla bilgi için bkz. Şerife Akpınar, "ki dirler o bizüz" Redifli Gazellerde Divân Şairinin Kimliği", <http://www.academia.edu/5745471/>.

46 *Vâlîyâ zenzeme-i şî'r ile pey-revlükde*

Şâ'ir-i mu'cize-icâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

47 *Şimdi Âgâh eser-i feyz-i ziyâ-güster ile*

Kâbil-i feyz-i Hudâ-dâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56; G. 137/5.

48 *Günde bin nakş ile tasvîr ederiz kendimüzi*

Mahtûmî (ö. 1732-33)⁵³, Şeyhî⁵⁴ ve Emîrî-i Âmidî nazire söylemişlerdir. Ali Emîrî'nin *Tezkiresi*'ne aldığı ve büyük dedesi Emîrî'nin Nâbî'ye peyrev olduğunu söylediği beyit aşağıdadır:

Pey-rev-i Nâbîyüz ammâ ki Emîrî sözde

Feyz-i perverde-yi üstâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

Yine zemini büyük tezkireci SüleymanMezâkî (ö. 1676)'ye ait olan gazele Nâbî ve Emîrî ile birlikte Dürrî-i Vanî⁵⁵ ve Sekrî (ö. ?)⁵⁶ nazire yazmışlardır.

Çok degül mi bu sitem ehl-i niyâza cânâ

İstinâdın bu kadar şîve ile nâza midur Mezâkî, TŞA, s. 57; G. 80/2.

Niyetün eyledigün va'deyi incâze midür

Yoksa kasdun dil-i zâre sitem-i tâze midür Nâbî, TŞA, s. 57; G. 211/1.

Şâh-ı gamzen yine cem' itdi sipâh-i müjeni

Cünbiş-i 'azmi 'aceb memleket-i nâze midür TŞA, s. 57.

**

Zahm-ı hicrânını çok çekdük o şûhun bârı

Bir zamân da saralım sîneye merhemcesine Nâbî, TŞA, s. 58; G. 783/3.

Zûr-ı bâzû-yı belâgatla bu gün ey Nâbî

Kişver-i nazma Emîrüm yine Rüstemcesine TŞA, s. 58.

'Ayıntabî Hâfız-i Kadîm (ö. ?)⁵⁷ ve Diyarbakırlı Lebîb'in torunu Subhî-i Âmidî (ö. ?)⁵⁸ de birer nazire gazel söylemişlerdir. Bunların hangi şairin şiirini örnek aldığını bilemiyoruz.

Sun'-ı tasvîrde Bihzâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

⁴⁹ Ölmezüz pey-rev-i Nâbî vü *Güzârî Ümnî*

Pey-rev-i Âgeh-i üstâd ki derler o bizüz TŞA, s. 56.

⁵⁰ Günde bin seng-i sitem darb iderüz sinemüze

Bî-sütün-ı dile ferhâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56;

Böyle bir beyit *Lebîb Divânı*'nda bulunmamaktadır. Bkz. Orhan Kurtoğlu, *Diyarbakırlı Lebîb Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, s. 23.

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0>

⁵¹ Eşkümüz rûd misâl itmedeyüz her serve

Hem-ser-i Dicle-i Bağdâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

⁵² *Dürriyâ Vâli-i mülk-i suhen olsun Âgâh*

Şâ'ir-i nâdire-icâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

⁵³ *Gam-ı ağıâr ile olsun n'ola küyunda mukîm*

Sâkin-i kişver-i bî-dâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

⁵⁴ *Baş egüp bana külâhî vü şikârî didiler*

Hâne-i tab'ına ırgad ki dirler o bizüz TŞA, s. 56.

⁵⁵ *Seni bir demde ider mâlik-i genc-i Kârûn*

Himmat-i hâce-i gam kâbil-i endâze midür TŞA, s. 57.

⁵⁶ *Reng-i rûyun eser-i şerm midür gâze midür*

Yoksa 'uşşâka yine bir gazab-ı tâze midür TŞA, s. 57.

Özet olarak zemini Emîrî'ye ait olan "...var içinde ve dükendi"⁵⁹ redifli gazelleri Nâbî tanzir etmiş; Emîrî de Nâbî'nin üç (3) gazeline nazire söylemiştir.

HAMDÎ (AHMED ÇELEBİ ö. 1115/1703-4)⁶⁰

Nâbî ile çağdaş olan Diyarbakırlı şairlerden biri de Hamdî'dir. Ömrü boyunca Diyarbakır'da ikamet eden ve ticaretle uğraşan Hamdî'nin Nâbî ile görüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Ali Emîrî'nin "*Nâbî'ye Âgâh'a büyük ceddimiz Emîrî'ye hürmet ve muhabbeti müzdâd olduğundan onların eş'arına nazire söylemekten hoşlanırdı. Cenâbı Nâbî hakkında*

Kand-âver imiş hâme-i tab'-ı dil-i Hamdî

Sen Nâbî-i şîrîn-edâdan mı gelürsin"⁶¹

nakl ettiği bu bilgiler, her iki şairin Diyarbakır şiir meclislerinde görüşmüş olabileceklerinin delili olsa gerektir. Hamdî'nin Nâbî'ye yazdığı nazire gazel sayısı dokuzdur. Bu nazire beyitlerden de anlaşıldığı gibi güçlü bir kaleme sahip olan Hamdî, Nâbî'nin önemli bir takipçisidir. Nazire gazellerden alınan beyitler aşağıda sunulmuştur:

Kimse bilmez ol mehün teşrîfine rû-pûş olur

Rûz-ı rûşenden füzûn feryâd-resdür şeb bana Nâbî, TŞA, s. 244; G. 3/4.

Vâlih ü hayrân benüm mest-i mey-i 'işret odur

Bezm-i 'âlemde gönüldür yâr-ı hem-meşreb bana TŞA, s. 245.

**

Bakdum tamâm-ı nüsha-i âfâka görmedüm

Ma'nâ-yı irtikâb-ı mezellet recâ kadar Nâbî, TŞA, s. 246; G. 149/4.

Zâhir budur ki olmaya şermende mey-keşân

Dîvân-ı Hak'da cürm ile ehl-i riyâ kadar TŞA, s. 246.

**

⁵⁷ *Ka'be-i hüsnü tavaf eylemeden teşne-lebüm*

Sun bana câm-ı leb-i la'lînü zemzemcesine TŞA, s. 58.

⁵⁸ *Bu fenâhânedesubhî sana benzer var mı*

Kûy-ı cânâneyi terk eylemiş âdemcesine TŞA, s. 58.

⁵⁹ "...dükendi" redifli zemin ve nazire gazeller için bkz. Tanyıldız, agb, s. 4.

⁶⁰ Asıl adı Ahmed Çelebi olan şair, 1030/1620-21 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Ömrü boyunca ticaretle uğraşmış ve 1115/1703-4 senesinde vefat etmiştir. TŞA, s. 242-252.

⁶¹ TŞA, s. 243.

Sipâh u memlekete iftikârı sâbit iken

Mülûk-ı 'âlem-i sûret gedâ degül de nedür Nâbî, TŞA, s. 244; G. 112/4.

Dehân-ı dilbere söz yok diyüp sükût itmek

Zebân-ı 'ârife hakk-ı edâ degül de nedür TŞA, s. 246.

Nâbî'nin "...degül de nedür" redifli gazelini Vahîd Mahtûmî⁶² ve tarihçi Râşid (ö. 1735)⁶³ de tanzir etmişlerdir.

Tebessüm-i 'amelîye inanmayuz Nâbî

Sadâ-yı hande-i bî-ihyâyârı biz bilürüz Nâbî, TŞA, s. 247; G. 291/8.

Ne bilsün ol mehe her şeb nedîm-i sohbet olan

Dırâzi-i şeb-i fûrkat-güzârı biz bilürüz TŞA, s. 247.

**

Andan itsünler şikâyet tâze 'aybı var ise

Yoksa feryâd ehl-i derdün 'âdet-i dirînidür Nâbî, TŞA, s. 247; G.151/2.

Şâ'iremüskilbelâ 'arzyledükçe şî'rini

Nüktefehmânun sükûti câhilüntahsînidür TŞA, s. 247.

**

Gülzâr-ı rahmetün eser-i evvelînidür

Gül-gûn libâsa girdügi eşk-i nedâmetün Nâbî, TŞA, s. 247; G. 430/8.

Hasr eylemezdi naklini vâ'iz cehennem

Vâsıl olaydı gavrına deryâ-yı rahmetün TŞA, s. 247.

**

'Uluvv istersen ol fevvâre-i âb âteşin olma

Fişek nâ-bûd olur şiddetle bâlâya su 'ûdından Nâbî, TŞA, s. 247; G. 581/3.

Mukîm-i hizmet-i mey-hâne olmak yegdür Âgah'a

Riyâkârân ile saff-ı mesâcidde ku'ûdından TŞA, s. 247.

**

⁶² *Tavâf-ı Ka'be-i kûyunda sa'y-ı ehl-i safâ*

Tarîk-i zühâ ü riyâda hatâ degül de nedür

TŞA, s. 246.

⁶³ *'Iyân iken zarar-ı iktirân-ı şîşe vü seng*

Hilâf-ı cins ile ülfet belâ degül de nedür

TŞA, s. 246; G. 76/4.

Gûş-mâle olur elbette münebbih şâyân
Gelmeden sâ'ati bâz itse leb-i hâmûşın Nâbî, TŞA, s. 248; G. 573/3.

Çeşm-i Hak-bîn ile mey-hâne-i âfâka bakan
Mürşid-i râh-ı hakikat bilür en ser-hoşın TŞA, s. 248.

**

Olmaz şifâ-pezîr gönül sahk iderse de
Zer-hâven-i felekde Mesîhâ devâmuzı⁶⁴ Nâbî, TŞA, s. 249; G. 881/3.

Virdük fezâya cân ü gönülden rızâmuzı
İtmez bu rûzgâr mükedder safâmuzı TŞA, s. 249.

GÜZÂRÎ (ö. 1706-07)

Diyarbakır eşrafından ve şairlerinden olan Güzârî 1118/1706-07 dolaylarında Diyarbakır'da vefat etmiştir.⁶⁵ Nâbî ile çağdaş olan şairin elde bulunan manzumeleri çok azdır. Zemini Yakînî'ye ait olan ve Nâbî tarafından da tanzir edilen gazele birçok şair gibi Güzârî de nazire söylemiştir.⁶⁶ Fakat Güzârî'nin sadece

Günde bin nakş ile tasvîr ederiz kendümüzi
Sun'-ı tasvîrde Bihzâd ki dirler o bizüz TŞA, s. 56

beyti elimizde olduğundan şairin kimi örnek aldığını tespit edemiyoruz. Aynı gazele nazire söyleyen Ümnî, hem Nâbî'nin hem Güzârî'nin hem de Âgâh'ın ismini anarak onlara peyrev olduğunu ifade eder. Ümnî'nin beyti şudur:

Ölmezüz pey-rev-i Nâbî vü Güzârî Ümnî
Pey-rev-i Âgeh-i üstâd ki dirler o bizüz Ümnî, TŞA, s. 56.

RÂMİŞ (ö. 1120/1708-09)⁶⁷

Râmîş mahlaslı Diyarbakırlı şairin, zemini Nâbî'ye ait olan bir gazele söylediği naziresi *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'te yer almaktadır. Nâbî'nin sözkonusu gazeli Diyarbakırlı başka şairler tarafından da tanzir edilmiştir. Nâbî'ye ait gazelin ikinci beyti ve Râmîş'in gazelinden alınmış beyit aşağıdadır:

Kalmışuz âteş ü âbun arasında hayrân

⁶⁴ Lebîb-i Âmidî'nin de aynı vezin ve kafiye naziresi vardır. Lebîb gazelinde Nâbî'nin ismini anmıyor fakat ondan etkilendiği az çok belli oluyor. Tezkire'deki beyti şöyledir:

Âzâde-ser gezerken o bî-rahme dil virüp
Hezm itmedük safâmuzı bulduk belâmuzı TŞA, s. 249, G. 140/2.

⁶⁵ *Esâmî*, s. 48; Adak, 113.

⁶⁶ Zemin gazel ve nazireleri için Emirî başlığına bakılabilir.

⁶⁷ Doğum tarihi bilinmemektedir. Diyarbakır'da doğan şair ticaretle meşgul olmuştur. Pek duyulmayan Râmîş (çalgıcı, mutrib) mahlasını kullanmayı tercih etmiştir. Manzumeleri şiir mecmualarında dağınık haldedir. TŞA, s. 376-379; Adak, s. 86.

Kalbümüz rûşen iken revgen-i kandîl gibi Nâbî, TŞA, s. 171; G. 848/2.

İdegör kendüni şâyeste-i dergâh-ı enâm

Olma menfûr-ı dil-i halk-ı 'Azâzîl gibi TŞA, s. 172.

HÂSİM-İ ÂMİDÎ (ö. 1152/1739)⁶⁸

Tezkire'de verilen bilgilere göre Nâbî ile görüşen ve onunla çağdaş olan bir diğer şair de Hâsim-i Âmidî'dir. Diyarbakırlı birçok şair gibi o da Nâbî'nin gazellerine nazire yazmıştır. Tespit ettiğimiz nazireler aşağıda sunulmuştur. Zemini Nâbî'ye ait olan

Kalmışuz âteş ü âbun arasında hayrân

Kalbümüz rûşen iken revgen-i kandîl gibi TŞA, s. 171; G. 848/2.

beytinin alındığı gazele başta Hâsim-i Âmidî olmak üzere Hâmî⁶⁹, Râmiş-i Âmidî⁷⁰, 'Azmî-i Âmidî⁷¹, Sâmi Vakanüvis (ö. 1734-35)⁷², Bosnalı Sâbit (ö. 1712)⁷³ ve Garîbî-i Erbilî (ö. 1816-17)⁷⁴ nazire söylemişlerdir. Hâsim'in nazire beyti şudur:

Bize tebdîl-i mekân mâni '-i ihlâs degül

Yek-dilüz Ka'be vü büt-hânedede kandîl gibi TŞA, s. 171.

Yine zemini İstanbullu Bezmî (ö. 1723-24 ?)'ye⁷⁵ ait olan bir gazele Nâbî, Hâsim-i Âmidî ve Sırrî-i Üsküdârî (ö. 1699)⁷⁶ nazire yazmışlardır. Hâsim-i Âmidî'ye ait gazelin tamamı elimizde olmadığı için zemin gazele mi yoksa Nâbî'nin gazeline mi nazire yazdığını tespit edemiyoruz. Zemin, Nâbî ve Hâsim'in nazire gazellerinden alınan beyitler aşağıdadır:

Bâ'is figânun âleme ol mâh-rû mıdur

Yoksa visâle sende olan ârzû mıdur Bezmî, TŞA, s. 172.

Dilde hayâl-i silsile-i müşg-bû mıdur

⁶⁸ 1075/1664-65 yılında Diyarbakır'da doğan şair, ilim tahsil ettikten sonra 1119/1707-8 senesinde İstanbul'a yerleşmiş ve orada 1152/1739 yılında vefat etmiştir. Bazı kalemlerde çalışan Hâsim bir ara İzmir Müftüsü olmuş ve Diyarbakır'da da müderrislik yapmıştır. Ayrıca Hâmî-i Âmidî'ye hocalık yapmıştır. TŞA, s. 165-175; Adak, 73-74.

⁶⁹ *Yek-dil ü sâf-derûn olmadan i'râz itme*

Ursa çengâle felek ger seni kandîl gibi TŞA, s. 171; G. 61/5.

⁷⁰ Şairin beyti için Râmiş başlığına bakılabilir.

⁷¹ Görse 'indinde pesendide olurdu bu zemîn

'Azmiyâ bu gazelün Nâbî'ye temsil gibi TŞA, s. 172.

⁷² Gark ider fülk-i dili cûşîş-i seyl-âb-ı sirişk

Şu'le-pâş olsa hayâl-i ruhu kandîl gibi TŞA, s. 171; G. 123/2.

⁷³ Câm-ı kalbün yoğise revgan-ı isti'dâdi

Şeb-i târikde kor sûret-i kandîl gibi TŞA, s. 171.

⁷⁴ Harem-i vuslat-ı dildârde hem-sohbet idük

Geldi zâhid araya girdi 'Azâzîl gibi TŞA, s. 172.

⁷⁵ İstanbullu iki Bezmî vardır. Bunlardan birinin ölüm tarihi 1617, diğerinin 1723-24'tür. Beytin Nâbî ile çağdaş olan Bezmî'ye ait olma ihtimali yüksektir.

⁷⁶ Zülf-i dirâzun itme bahâne hırâmuna

Zencîr-i mevc mâni '-i refîâr-ı cû mıdur TŞA, s. 172.

Yoksa nüvişte hânekah-ı gamda hû midur Nâbî, TŞA, s. 172; G. 212/1.

Şeb-zindedâr iden beni ol mâh-rû midur

Yoksa o hâl-i gâliye-i fitne-cû midur Hâsim, TŞA, s. 172.

Her iki şairin diğer nazire gazellerinin ilgili beyitleri aşağıdadır:

Cûyende-i necât olan emvâc-ı fitneden

Fârîğ-nişîn-i gûşe-i kâm-i neheng olur Nâbî, TŞA, s. 173; G. 91/4.

Çokdur kenâr-ı dil-berinün mâh-rûları

Ammâ Sîtânbul'un güzeli şûh u şeng olur TŞA, s. 173.

Görüp bu sûret-i hâkisteride bilmezsün

Ne âteş olduğumu ben de kendü çağumda Nâbî, TŞA, s. 173; G. 750/4.

Yazınca vâsf-ı lebün dest-bûs-ı kîlk itsem

Midâd-ı hâme şeker-rîz olur dimâğumda TŞA, s. 173.

Görüldüğü üzere birinin zemini Bezmî'ye ait olmak üzere Hâsim, Nâbî'nin dört (4) gazeline nazire söyleyerek onun takipçilerinden biri olmuştur.

VÂLÎ-İ ÂMÎDÎ (ö. 1151/1738-39)⁷⁷

Nâbî'nin Diyarbakır ziyaretlerinde Vâlî ile görüşüp görüşmediğine dair bir bilgi olmamakla birlikte düzenlenen şiir meclislerinde görüşmüş olabileceklerini tahmin ediyoruz. Çünkü iki şairin ölüm tarihleri arasında yirmi küsur yıl vardır. Vâlî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'te yer alan bir nazire gazelinin makta beytinde, Nâbî ve Âgâh'ın ismini anarak onların gazellerine nazire yazmanın kolay olduğunu açıkça ifade eder. Zemin gazelin ve Vâlî'nin yazdığı nazire gazelin ilgili beyitleri aşağıdadır:

Safâ-yı sûziş-ı 'uşşâkı izhâr itdi Mecnûn'un

*Çıkan sünbül-sıfat dūd-ı dili hâk-ı mezârından*⁷⁸ Nâbî, TŞA, s. 27; G. 618/2.

⁷⁷ Asıl adı Hasan olan şair halk arasında Hasan Ağa olarak meşhur olmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Diyarbakır'ın önemli şair ve ediplerinden biri olup bilinen tek eseri Divânı'dır. Hâmî-i Âmidî'nin yakın dostudur. Ölüm tarihi 1151/1738-39'dir. Daha fazla bilgi için bkz. Hanife Koncu, *Vâlî Divânı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üni. Sos. Bil. Enst., İstanbul 1998; *Esâmî*, s. 60; Adak, 123.

⁷⁸ *Beni görse bu rüsvâlîkle ger dâmân-ı sahrâda*
Çıkar Mecnûn giribân-çâk âgûş-ı mezârından TŞA, s. 27.

Nazîre söylemek âsân idi **Âgâh u Nâbî**'ye

Bir iki câme **Vâlî** nâ'il olsa dest-i yârinden TŞA, s. 27.

Vâlî-i Âmidî'nin Nâbî'nin gazelini doğrudan tanzir ettiği bir tek naziresi vardır. Zemin ve nazire gazelin beyitleri şöyledir:

Nâbî tecâvüz itme lisân-ı vukû'dan

Düşmez dehân-ı sıdka zebân-ı mübâlağa Nâbî, TŞA, s. 237; G. 692/5.

Vâlî makâle gûş-zed olmak revâ degül

Hayret virür 'ukûla kelâm-ı mübâlağa Vâlî, TŞA, s. 237.

Aynı vezin ve kafiyede Lebîb'in⁷⁹ ve Hafid Paşa'nın⁸⁰ birer nazireleri vardır. Şair bunların dışında zemini Ümnî'ye ait olan iki gazelle ve yine zemini Emirî'ye ait olan bir gazele de Diyarbakırlı pekçok şair gibi nazire söylemiştir. Vâlî'nin nazire gazellerinden alınmış beyitleri ilgili yerlerde dipnot olarak verilmiştir.

HÂMÎ-İ ÂMİDÎ (ö. 1160/1747-48)⁸¹

Nâbî ile ilgili hazırlanmış bazı çalışmalarda, Nâbî'nin önemli muakkiplerinden birinin de Diyarbakırlı Hâmî olduğu yazılıdır.⁸² Nâbî vefat ettiğinde, otuz yaşlarında olan Hâmî'nin Diyarbakır şiir meclislerinde onunla görüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir. 1710 yılında Halep'ten İstanbul'a dönen Nâbî ile Hâmî'nin yolları aynı sene içinde İstanbul'da kesişir. Muhtemelen her iki şair İstanbul'da da görüşmüşlerdir. Nâbî, *Divânı*'nda yer alan bir Lügaz-nâme'de Hâmî'yi şu beyitlerle över:⁸³

Nâbîyâ Âmid'e şâyândur ezelden dinmek

Tuhfe-i nâdire-zây-ı çemenistân-ı na'im

Tâze Hâmî'si zuhûr eyledügin gûş itdük

Eylemiş hüsn-i himâyetle harâbın termîm

⁷⁹ İndi zemîne eşk-i terüm ol kadar **Lebîb**

Dirsem ki geçdi bâliğa sanma mübâlağa

TŞA, s. 237; G. 113/6.

⁸⁰ Söyle dehân-ı yâre sözün var mı ey gönül

Bir zerredür disem nazar it yok mübâlağa

TŞA, s. 237.

⁸¹ Asıl adı Ahmed olan şair 1090/1679-80 yılında Diyarbakır'da doğmuş ve 1160/1747-48 yılında da aynı yerde vefat etmiştir. Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî ve İbrahim Hâsim-i Âmidî'nin talebesi olmuştur. Hocası Âgâh gibi hattat olan Hâmî, divan kâtipliği görevlerinde de bulunmuştur. Kasidecilikte Nef'î'yi örnek alan şairin İran fetihlerini anlatan kasideleri vardır. Divan sahibi olan Hâmî güçlü bir şairdir. Diyarbakır'daki köşkü şair ve sanat erbabının toplandığı bir mektep olduğu söylenir. Daha fazla bilgi için bkz. H. Kadri Yılmaz, *Hâmî Ahmed Diyarbakırî Divânı (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Gazi Üni. Sos. Bil. Ens., Ankara 2011; TŞA, s. 187-209; Adak, s. 75.

⁸² Yorulmaz, s. 61.

⁸³ Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Tanyıldız, agb, s. 7.

*Böyle hâmişî/Hâmişî var Âmid ne ‘aceb şimdiye dek
Çalmadı gayrı bilâd üstine kûs-ı takdîm*

Ben dahı gam mı çekerdüm nazar-ı a’dâdan

Bâzu-yı vaslda ta’vîzüm olaydı “ha mîm” Lügaz-nâme 65; s. 1156.

Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid’te başka şairlerin anlatıldığı başlıklar altında Hâmî’nin Nâbî’ye yazdığı nazire gazeller de yer almaktadır. Tespit ettiğimiz nazireler aşağıda sunulmuştur. Zemini Nâbî’ye ait olan

Kalmışuz âteş ü âbun arasında hayrân

Kalbümüz rûşen iken revgen-i kandîl gibi Nâbî, TŞA, s. 171; G. 848/2.

beytinin yer aldığı gazele Hâsim-i Âmidî ile birlikte Hâmî de nazire yazmıştır. Hâmî’nin nazire gazelinden alınan beyti şudur:

Yek-dil ü sâf-derûn olmadan i’râz itme

Ursa çengâle felek ger seni kandîl gibi TŞA, s. 171; G. 61/5.

**

Sirişk-i çeşmine ehl-i nifâkun i’timâd itme

Esâsında binânun reşh-i âb olsa metîn olmaz Nâbî, TŞA, s. 203; G. 303/3.

Nişân-ı intihâb olmaz ser-â-pâ nüsha pâk olsa

Anunçün ba’zı gül-ruhlarda hâl-i ‘anberîn olmaz TŞA, s. 203; G. 21/6.

Aynı gazele ‘Âzmî-i Âmidî⁸⁴, Kâmî-i Âmidî⁸⁵ ve Vak’anüvis Sâmi’nin⁸⁶ de nazireleri vardır.

Elif ki encümen-i harfde ser-âmeddür

*Per-i hü mâ-yı sa’âdet serindeki meddür*⁸⁷ Nâbî, TŞA, s. 204.

Elif ki bâğ-ı hurûf içre serv-i hoş-kaddür

Anun için semer-i ‘ucmeden mücerreddür TŞA, s. 204; G. 9/1.

Süleyman Nahîfî (ö. 1738)⁸⁸ de aynı vezin, kafiye ve redifli bir nazire gazel söylemiştir.

⁸⁴ *Fürû-mâye olanlardan mürüvvet eyleme me’ûl*

Gerek billür-ı sâfî sâde şişe dür-bîn olmaz TŞA, s. 203.

⁸⁵ *Melekde bu melâhat yok peride bu sabâhat yok*

Hele nev’-i beşerde böyle şüh-ı nâzenîn olmaz TŞA, s. 203.

⁸⁶ *Hayâl-i çîn-i zülfi mâye-i hâmişî-i dildür*

Sevâd-ı mûy-ı çînî olsa çînîde enîn olmaz TŞA, s. 203; G. 43/7.

⁸⁷ Nâbî’nin bu beyti divânında tespit edilememiştir.

⁸⁸ *O nahl-i bâğ-ı letâfet ki bir elif-kaddür*

O keç küleh elif üstünde sûret-i meddür TŞA, s. 204.

Hâmî, nazire olarak söylediği bir gazelinde Nâbî'nin birkaç mısra ile sözü tükettiğini ifade ederek onu över. Nâbî'nin tanzir edilen gazelinin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'te yer alan beyti ile Hâmî'nin nazire beyti aşağıdadır:

Olnca hâbda vâsıl visâl-i cânâna

Çalışma bûs u kenâre uyandırıcaya dek Nâbî, TŞA, s. 201; G. 406/2.

Düketdi Nâbî sözi Hâmî çend mısra' ile

Ne çekdi kâfiye bâbın kapandırıcaya dek TŞA, s. 201; G. 33/10.⁸⁹

Nâbî'nin bu gazelinin Seyyid Vehbî (ö. 1736)⁹⁰ ile Haşmet (ö. 1768)⁹¹ tanzir etmişlerdir. Görüldüğü gibi Hâmî, nazirelerinde Nâbî'yi övmüş, böylece onun muakkibi olduğunu göstermiştir.

LEBÎB (ö. 1182/1768-69)⁹²

Lebîb, Nâbî'nin ömrünün sonlarına yetişmiş olmakla birlikte onunla görüşme ihtimali zayıf olan şairlerden biridir. Divan sahibi önemli şairlerinden olan Lebîb'in Nâbî'ye yazdığı nazire gazel sayısı fazla değildir. Lebîb tarafından tanzir edilen Nâbî'nin gazelleri başka şairlerce de tanzir edilmiştir. Bu yüzden nazire sırasını ve etkileşimi tayin etmek hayli zordur. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'te bulunan zemin ve nazire gazellerin ilgili beyitleri aşağıdadır. Nâbî'nin

Nâbî tecâvüz itme lisân-ı vukû'dan

Düşmez dehân-ı sızka zebân-ı mübâlağa Nâbî, TŞA, s.237; G. 692/5.

beytinin alındığı gazele Vâlî gibi Lebîb de nazire söylemiştir. *Tezkire*'deki beyit şöyledir:

İndi zemîne eşk-i terüm ol kadar Lebîb

Dirsem ki geçdi bâliğa sanma mübâlağa TŞA, s. 237; G. 109/6.

Lebib'in

Âzâde-ser gezerken o bî-rahme dil virüp

Hazm itmedük safâmuzı bulduk belâmuzı TŞA, s. 249; G. 140/2.

beytinin alındığı gazel de Nâbî'nin

Olmaz şifâ-pezîr gönül sahk iderse de

Zer-hâven-i felekde Mesîhâ devâmuzı Nâbî, TŞA, s. 249; G. 881/3.

⁸⁹ *Diyarbakırlı Hâmî Divânı*, s. 158. (metinbakası)

⁹⁰ *Ciger kebâb olup hûn-ı dil şarâb oldı*

O şûhî meclis-i 'ayşe dadandır niceye dek TŞA, s. 201.

⁹¹ *Şeb-i firâka ziyâ vir çerâğ-ı dâğum ile*

Fetîl-i şem'-i visâli uyandırıcaya dek TŞA, s. 201; G. 142/4.

⁹² Diyarbakır'ın âlim ve müftülerinden Abdulgafur Lebîb Efendi'dir. Güçlü bir şair olan Lebîb divan sahibi şairlerden biridir. 1182/1768-69 yılında vefat etmiştir. Diyarbakırlı Fâ'iz (ö. ?) ve Subhî (ö. ?) şairin torunlarından. Fazla bilgi için bkz. İdris Kadioğlu *Lebîb-i Âmidî, Hayatı Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitli Metni*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dicle Üni. Sos. Bil. Enst. Diyarbakır, 2003; TŞA, s. 49; Adak, s. 113.

gazeline nazire olduğunu açıklar. Aynı gazeli Hamdî de tanzir etmiştir.⁹³ Görüldüğü üzere Lebîb, Nâbî'nin iki (2) gazelini tanzir etmiş,⁹⁴ zemini başka şairlere ait olan üç (3) gazele de Nâbî gibi nazire söylemiştir.

ZÂRÎ (ö. 1190/1776-77)⁹⁵

Zârî, zemini 'Abdî Paşa (ö. 1755)'ya⁹⁶ ait olan ve Nâbî, Râgıb Paşa (ö. 1763)⁹⁷, Kubûrî-zâde Rahmî Hevâyî (ö. 1715)⁹⁸, Fethi-zâde Sa'dullah Sa'îd ile Ali Emîrî⁹⁹ tarafından tanzir edilen gazele kendisi de nazire söylemiştir. Fethi-zâde Sa'îd başlığında hem zemin hem de nazire gazeller verildiğinden burada sadece Nâbî ile Zârî'nin beyitleri yazılacaktır:

Anılsun bâde-i bî-reng ü bûy-ı meclis-i vahdet

Kibâr-ı minnet-i sahbâdan âzâd olduğum yerdür Nâbî, TŞA, s. 420; G. 236/2.

Anılsun kûşe-i mey-hâne kim şâd olduğum yerdür

Ayagın bûs idüp sâkînün irşâd olduğum yerdür TŞA, s. 420.

'AZMÎ (ö. 1247/1831-32)¹⁰⁰

Tespitlerimize göre 'Azmî, Nâbî'nin sadece iki gazeline nazire söylemiştir.¹⁰¹ Şairin tanzir ettiği ve daha önce bir beytini verdiğimiz Nâbî'nin gazeli, Diyarbakırlı bir kaç şair tarafından da nazire yazılmıştır. Azmî'nin, Nâbî'nin adını andığı makta beytini vermekle yetinelim:

Görse 'indinde pesendîde olurdu bu zemîn

'Azmiyâ bu gazelün Nâbî'ye temsil gibi TŞA, s. 172.

⁹³ Lebîb'in, Nâbî'ye mi yoksa Hamdî'ye mi nazire yazdığı belli değildir.

⁹⁴ Tanyıldız'ın bir şiir mecmuasında tespit edip yayımladığı diğer bir nazire gazel için bkz. Tanyıldız, agb, s. 4.

⁹⁵ Asıl adı Ali olan şairin mahlası "ağlayan, inleyen" anlamlarına gelen Zârî'dir. Aslen Mardin'in Savur kazasındandır. Şair, Zâreli Muhammed Paşa ve onun ölümünden sonra da kardeşi Feyzullah Paşaların kâtibi olarak pek çok yeri gezmiştir. TŞA, s. 419-421; Adak, s. 90.

⁹⁶ "Nâbî merhum şu gazeli Abdî Paşa'ya nazîre olarak inşâd eylediği

Anılsun güfte-i 'âlem-pesend-i 'Abdî Paşa kim

Nazîr itmekde vakf-ı hayret-âbâd olduğum yerdür

beyinden anlaşılmakta ise de müşârün ileyh Abdî Paşa'nın gazeli henüz meşhudumuz olmamıştır." TŞA, s. 420, dipnot.

⁹⁷ *Anılsun deşt-i dehşetzâr-ı bî-pâyân-ı nâ-kâmi*

Ki sad Mecnûn 'a istiğnâda üstâd olduğum yerdür TŞA, s. 420.

⁹⁸ *Anılsun ehl-i câhun surre surre verdiği bahşîş*

Hevâ-yı hîrs ile güm-kerde ta'dâd olduğum yerdür TŞA, s. 420.

⁹⁹ *Anılsun bezm-i vasl-ı leyle-i Mi'râc-ı endîşe*

Cihân zindânunun kaydından âzâd olduğum yerdür TŞA, s. 420.

¹⁰⁰ Asıl adı Ahmed olan şair, Diyarbakır'ın önemli âlimlerindedir. İstanbul, Erzurum, Şam ve Irak bölgelerini gezmiş ve 1247/1831-32 yılında Diyarbakır'da vefat etmiştir. Mürettep divanı olduğu söylenen şairin *Esâmî*'de iki beyti yer almaktadır. *Esâmî*, s. 39; Adak, s. 105.

¹⁰¹ Azmî'nin Nâbî'ye nazire olarak yazdığı ikinci gazelin matlaı ile zemin gazelin matlaı için bkz. Tanyıldız, agb, s. 4.

‘Azmî ayrıca Nâbî’nin na’t içerikli meşhur gazelini tahmis ederek onun takipçilerinden olmuştur. Tahmisin ilk bendi aşağıdadır:

Şefâ’at ma’deni sultân-ı cümle enbiyâdur bu
Sa’âdet burcunun mâhî imâm-ı etkiyâdur bu
Şefî’-i rûz-ı mahşer sâhib-i ‘âlî-livâdur bu
“Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdur bu
Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ı Mustafâdur bu” TŞA, s. 409.

BEKRÎ-İ ÂMÎDÎ (ö. 1250/1834-35)¹⁰²

Bekrî, zemini Nâbî’ye ait olan ve Ali Emîrî *Tezkiresi*’nde

Koymadı ‘arz itmege dildâre bir harf-i niyâz
Bûlbûle sehv itmişüz feryâde ruhsât virmişüz Nâbî, TŞA, s. 118.G. 294/2.

beytinin örnek alındığı gazeli tanzir etmiştir. Onun nazire gazelinden *Tezkire*’ye alınan beyti şöyledir:

Taşlasun sıbyân bizi sevk-i melâmetde bu gün
Kendimüz lâyık group etfâle ruhsât virmişüz TŞA, s. 118.

SA’DULLÂH SA’ÎD (ö. 1247/1831)¹⁰³

19. yüzyıl şairi Sa’dullâh Sa’îd Efendi’nin divan sahibi olduğu söylenmesine rağmen *Esâmî*’de sadece iki beyti yer almaktadır. Mahmut Kemal İnal’ın *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserindeki

Ey dil cihân bu cây-ı meşakkat degül midür
İbret-nümâ-yı safha-i hikmet degül midür

matlayla başlayan hikemî tarzdaki gazeli, Nâbî’nin

Hûbân-ı cemâl asla mezâhir degül midür
Âsâr-ı asl fer’de zâhir degül midür Nâbî, G. 115/1.

matlayla başlayan gazeline naziredir Yine *Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid*’de verilen bilgilere göre zemini Abdî Paşa (ö. 1755)’ya ait olan bir gazele Nâbî ve Diyarbakırlı Zârî¹⁰⁴ gibi Sa’îd-i Âmidî de nazire söylemiştir. *Tezkire*’de geçen Nâbî ve Sa’îd’in beyitleri aşağıdadır:

Anılsun bâde-i bî-reng ü bûy-ı meclis-i vahdet

¹⁰² Şairin asıl adı Ebubekir’dir. Doğum tarihi belli olmamakla birlikte ölümü 1250/1834-35’tir. İlim ve şiirle uğraşan Bekrî’nin manzumeleri bir araya getirilmemiştir. Hayatı renkli olan şair hiciv ve hezle düşkündür. Bkz. TŞA, 115-121; Adak, s. 68.

¹⁰³ Sadullah Said Efendi, Diyarbakır hanedanından Hacı Fethî-zâde Said Ağanın oğludur. 1173/1759 yılında Diyarbakırda doğdu. Burada ilim öğrendikten sonra 1780 yılında İstanbul’a gitti. Değişik paşaların maiyetinde çalıştı. 1821 yılında Mısır’a gidip Mehmet Ali Paşa’nın takdirini kazandı ve Mısır basımevinde memur oldu. 1831-32 yılında Mısır’da vefat etti. Said, Mısır’da Matba-i Âmire’de çalışırken Nâbî’nin *Zeyl-i Siyer-i Veyis* isimli eserini basılmadan önce tashih etmiştir. Yazma divanı ile basılmış manzum risaleleri olduğu söylenir. *Son Asır Türk Şairleri*, C. 3, s. 1602-3; *Esâmî*, s. 28; Adak, 94.

¹⁰⁴ Şairin beyti Zârî başlığında verilmiştir.

Kibâr-ı minnet-i sahbâdan âzâd olduğum yerdür Nâbî, TŞA, s. 420; G. 236/2.

Anılsun dahme-i Efrâsyâb-ı vuslat-ı dildâr

Ki marsûd-ı tılsım-ı kıl-k-i rassâd olduğum yirdür TŞA, s. 420.

Fethî-zâde Sa'dullâh Sa'îd bu nazirelerin dışında Nâbî'nin meşhur na't içerikli gazelini üçer mısra ilave ederek tahmis etmiştir. Tahmisin ilk bendi de şöyledir:

Sa'âdet-hâne-i şâh-ı gürûh-ı enbiyâdur bu

Der-i vâlâ mu'allâ tahtgâh-ı müctebâdur bu

Karîn-i feyz-i Hakdur ravza-i nûr-i İlâhdur bu

"Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdur bu

Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ıMustafâdur bu" TŞA, s. 409.

Sa'îd bu nazireleriyle Nâbî mektebine mensup ve onun muakkibi olduğunu göstermiştir.

RİZÂ (ö. 1271/1854-55)¹⁰⁵

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'te Rızâ'nın Nâbî'ye nazire olarak söylediği bir beytini tespit ettik. Rızâ bu beytinde Nâbî'nin ismini anarak ona peyrev olduğunu başka bir ifade ile onun muakkibi olduğunu açıkça söyler. İki şaire ait beyitler aşağıdadır:

Îrâde itse bir emrûn ta'alluk fethine Nâbî

Ana etrâf-ı nâ-me'mûldan esbâb olur peydâ Nâbî, TŞA, s. 394; G. 8/5.

Olinca Nâbî-i üstâda pey-rev nazm-ı dil-cûda

Rızâ'nun şi'r-i hoş-âsârı şöhret-yâb olur peydâ TŞA, s. 394.

¹⁰⁵ Asıl adı Ali olan şairin babası Şeyh Ahmed Ağadır. 1176/1762-3 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Ailesiyle birlikte Rumeli'de bulunan Yenişehir Fener kasabasına göç etmiştir. Bu yüzden Ali Emirî, Rızâ'yı Yenişehrî-i Âmidî şeklinde anar. Yenişehir'de müderislik yapan şair 1271/1854-55 senesinde vefat etmiştir. Ali Emirî mürettep divan sahibi olduğunu söyler. TŞA, 392-397; Adak, 88.

REFÎ'-İ ÂMİDÎ (ö. 1815-16)¹⁰⁶

Şeyh Gâlib'in eleştirilerine maruz kalan Nâbî'yi, *Cân u Cânân*¹⁰⁷ adlı mesnevisinde savunan Refî'in, Nâbî'ye nazire olarak yazdığı iki gazelini tespit ettik. Refî' bir naziresinde Nâbî'nin mısralarını tazmin ettiğini ve bunu da asla inkâr etmeyeceğini ifade eder. İlgili beyitler aşağıdadır:

Ben esrâr-ı kaderle âşinâlık itmişüm Nâbî

Sebük-mağzân gibi takdîr ile ceng ü cidâl itmem Nâbî, TŞA, s. 405; G. 525/7.

Refî'â eyleyüp mısra'ların tazmîn Nâbî'nün

'Aceb ta'mîr itdün anı inkâr-ı makâl itmem TŞA, s. 405.

**

Hat nev-resîde sebze-i bâğ-ı 'izâridur

Âhir-zamân-ı hüsninün evvel-bahâridur Nâbî, TŞA, s. 404; G. 153/1.

Gülşen-serâ-yı şâh-ı safâdur dilüm Refî'

Nâlem hezârı eşk-i terüm cûy-bâridur TŞA, s. 404.

Vâlî-i Âmidî¹⁰⁸ de bu gazeli tanzir etmiştir. Ayrıca Refî', zemini Ümnî'ye ait olan ve Nâbî ile şairin dedesi Lebîb tarafından da tanzir edilen bir gazele de nazire söylemiştir. Nâbî ve Refî'in beyitleri aşağıdadır:

Âb-ı hayât içinde teyemmüm ümîd ider

Dil kûy-ı yârdan geçenednâ gubârdan Nâbî, TŞA, s. 44.G. 633/4.

Mihr-i ruhında nev-hat-ı şeb-reng ider zuhûr

Hüsnün bulur zevâlini nısf-ı nehârdan TŞA, s. 44.

Bu nazireleriyle Refî'in Nâbî muakkibi bir şair olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

¹⁰⁶ 1169/1755-56 yılında dünyaya gelen şair Lebîb-i Âmidî'nin torunudur. Diyarbakır medreselerinde ilim öğrendikten sonra İstanbul'a gitmiş, Kahire'de kadılık yapmış ve 1231/1815-16 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Şiirde Refî', Kâlâyî ve Gâyûr mahlaslarını kullanmıştır. Mürettep Divanıyla birlikte Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk*'ına nazire olarak yazdığı *Cân u Cânân* mesnevisiyle tanınır. TŞA, 397-409; *Esâmî*, 26-27.

¹⁰⁷ Bkz. Kaplan Üstüner, *Refî Cân u Cânân*, s. 149-150.

¹⁰⁸ *Şimden gerü güşâde olur mı gül-i neşât*

'Ayşun hazâmdur gamun evvel-bahâridur TŞA, s. 404.

KÂMÎ/REFİK (ö. 1301/1884)¹⁰⁹

Ali Emirî'nin *Tezkiresi*'nde anlattıklarına göre Refik henüz on dört yaşında öğrenci iken Şeyh Mustafa Safî-i Âmidî'nin¹¹⁰, 'Azmî-i Âmidî'nin¹¹¹ ve Fethî-zâde Sa'dullâh Sa'îd-i Âmidî'nin¹¹² Nâbî'nin meşhur na't içerikli gazeline yaptıkları tahmisleri¹¹³ okuyunca kendisi de Nâbî'nin gazeline üçer beyit ilave ederek tahmis etmiş ve mektebin duvarına asmıştır.¹¹⁴ Kâmî'nin Nâbî gazeline yaptığı tahmisin ilk bendi aşağıdadır:

Risâlet tahtının şâhı imâm-ı asfiyâdur bu

Nebîler serveri mâh-ı gürûh-ı atkiyâdur bu

Mu'allâdur müzekkâdur resûl-ı müctebâdur bu

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdur bu

Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ı Mustafâdur bu TŞA, s. 410.

Bu tahmisin dışında Kâmî, zemini Emirî'ye ait olan ve birçok şair tarafından tanzir edilen "... var içinde" redifli gazele nazire söylemiştir. Kâmî'ye ait beyit şöyledir:

Bir kimse sana dostluk itse bu zamânda

Beyhûde degül hâsılı 'illet var içinde TŞA, s. 56.

Kâmî'nin Nâbî'ye nazire olarak söylediği bir diğer gazelinden alınmış beyit ve zemin gazelin ilgili beyti aşağıdadır:

Sirişk-i çeşmine ehl-i nifâkun i'timâd itme

Esâsında binânun reşh-i âb olsa metîn olmaz Nâbî, TŞA, s. 203; G. 303/3.

¹⁰⁹ Asıl adı Mehmed Şa'bân olan Kâmî, Hoca Ahmed Efendi adında bir zatın oğlu olup Diyarbakır'da doğmuştur. Devrin tanınmış ilim adamlarından tahsilini tamamladıktan sonra Ulu Cami bitişiğindeki Sarı Abdurrahman Paşa Kütüphanesi'nde ders vermeye başlar. Belli aralıklarla İstanbul'a gitmiştir. 1254/1838 yılında da Mısır'a gidip orada Mehmed Ali ve İbrahim Paşa'dan himaye görmüştür. Kâmî, Mısır'da iken Rufâ'î tarikatına girmiş ve hacca gitmiştir. Diyarbakır'da yaptırdığı evin bir kısmını tekke hâline getirmiştir. Şa'bân Efendi, 1266/1850 yılında Kerkük'e giderek Şeyh Abdurrahman-ı Talebânî (ö. 1858-9)'den Kâdirî tarikatına dair dersler almış ve Irak'ta bulunan büyük zatların kabirlerini ziyaret etmiştir. 1270/1854 yılında meydana gelen Osmanlı-Rus harbine katılmıştır. Tekrar İstanbul'a gidip beş sene kaldıktan sonra Diyarbakır'a gelip yerleşen Şa'bân Efendi, 1301/1884 yılında burada vefat etmiştir. TŞA, 409-411; *Esamî*, 86; Adak, 89; Bektaş, 2011, s. 755-835.

¹¹⁰ *Makarr-ı nûr-ı a'zam dil-güşâ-yı bî-bahâdur bu*

Menâm-ı server-i 'âlem der-i ehl-irecâdur bu

Edeble ilticâ kıl melce-i şâh u gedâdur bu

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdur bu

Nazargâh-ı İlâhîdür makâm-ı Mustafâdur bu TŞA, s. 409

¹¹¹ Tahmisin ilk bendi Azmî başlığında verilmiştir.

¹¹² Şairin tahmisinin ilk bendi Sa'îd başlığına verilmiştir.

¹¹³ Urfalı şairlerin aynı gazele yaptıkları tahmisler için bkz. Bektaş, 2009, s. 51-66.

¹¹⁴ "1234 senesinde emlehu's-şu'arâ Nâbî merhûmun na't-ı meşhûrunu fahru'l-muhakkikîn Şeyh Mustafa Safî-i Âmidî Hazretlerinin tahmisleri kesb-i iştihar eylemekle henüz mektebde sinn-i 'âlileri on dört raddesinde olduğu hâlde bir şevk-i kibriyâ-pesend ile na't-ı belîğ-i mezkûru tahmîs ederek mektebin duvarına ta'lik eylemiş idi." Daha fazla bilgi için bkz. TŞA, s. 409.

Melekde bu melâhat yok perîde bu sabâhat yok

Hele nev'-i beşerde böyle şûh-ı nâzenîn olmaz TŞA, s. 203.

FAHRÎ (d. 1281/1864-ö. ?)¹¹⁵

Ali Emirî'nin *Tezkire*'sinde ve *Esâmî*'sinde ismi geçmeyen Diyarbakırlı Fahrî'nin hayatı hakkında bilgi *Son Asır Türk Şairleri*'nde vardır. Burada verilen bilgilere göre Fahrî, Leskofçalı Gâlib (ö. 1867)'in

Gülşen-i hâtırda âsâr-ı tarâvet kalmamış

Güllerin bâd-ı belâ dökmüş letâfet kalmamış

matlı gazelini tahmis etmiştir. Ancak Leskofçalı Gâlib'ten önce aynı vezin ve redifte (kafiye farklı) Nâbî'ye ait bir gazelin olduğunu biliyoruz. Nâbî'nin çağın eleştirisi olarak öne çıkan meşhur gazelinin matlı şöyledir:

Gülsitân-ı dehre geldük reng yok bû kalmamış

Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış Nâbî, G. 353/1.

Yine Mahmut Kemal İnal'ın eserine aldığı Fahrî'nin

Yâre derd-i 'aşkumı feryâd u zârum söylesün

Dil-hurâş âhum enînüm ıztırârum söylesün SATŞ, s. 2139-40.

matlıyla başlayan gazelinin de Nâbî'nin

Yâre varsun peyk-i nâlem âh u zârum söylesin

Âb-ı çeşm-i girye-i bî-ihyârum söylesün Nâbî, G. 596/1.

beytiyle başlayan gazeline naziredir. Fahrî, aynı gazelin makta beytinde Nâbî'yi "Nâbî-i âteş-zebân" olarak görüp gazeli tanzir ettiğini söyler. Dolayısıyla iki naziresiyle Fahrî, Nâbî takipçilerinden biri olduğu ortaya koymuştur.

ALÎ EMÎRÎ (ö. 23 Ocak 1924)¹¹⁶

Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid'in müellifi Ali Emirî, Nâbî'den yaklaşık iki asır sonra yaşamış bir şair ve edebiyat araştırmacısıdır. Tezkiresine aldığı beyitlerle adeta Nâbî uzmanı olan Emirî, zemini Fatih Sultan Mehmed'e (Avnî) ait olan "...un senün" redifli gazele İbn-i Kemâl¹¹⁷, Ca'fer Çelebi¹¹⁸, Defterdâr Ali¹¹⁹, Şevkî-i Şarkî¹²⁰, Zâtî¹²¹, Ahmedî-i Kadîm¹²², Sa'dî-i Sirozî¹²³, Edirneli Nazmî¹²⁴,

¹¹⁵ Abdülgani Fahrî, Nusaybin eski kaymakamlarından Diyarbakırlı Zülfikar (Beyin) oğludur. 1281/1864 Diyarbakır'da doğdu. Orta tahsilini tamamladıktan sonra Adliyenin değişik kalemlerinde çalışmış ve buradan emekli olduktan sonra da memleketinde ikamet etmiştir. Farsça manzumeler de kaleme alan şair, tarih düşürmede başarılıdır. Bkz. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 4, s. 2138-40.

¹¹⁶ Şairin hayatı için bkz. TŞA, s. 48-65; Adak, s.13-20.

¹¹⁷ *Cilvesin terk itdirir tâvusâ refârun senün*

Sükkerin unutturur tûfye güftârun senün TŞA, s. 331.

¹¹⁸ *Pertev-i hüsn ü cemâliinden hemîşe ey sanem*

Berk urur billür-veş ahcâr-ı dîvârun senün TŞA, s. 331.

¹¹⁹ *Ârız-ı cânânu kursın nûr umarsın Ka'be'den*

Zâhidâ bilmem ne gözler çeşm-i bîdârun senün TŞA, s. 332.

¹²⁰ *Olmadum ey meh bu gün ben 'âşık-ı zârun senün*

Ey ezelden tâ-ebed gönlüm giriftârun senün TŞA, s. 332.

¹²¹ *Yine hâb-âlûde olmuş çeşm-i hûn-hârun senün*

Sun'î¹²⁵, Sezâyî-i Kadîm¹²⁶, Fakîrî¹²⁷, Güvâhî¹²⁸, Şem'î-i Üskübî¹²⁹, Lutfî-i Şarkî¹³⁰, Kâsım¹³¹, Haydar¹³², Şâhidî-i Mevlevî¹³³, Fuzûlî¹³⁴, Belîğî¹³⁵, 'Azmî-zâde Hâletî¹³⁶, Hisâlî¹³⁷, Ümnî-i Âmidî¹³⁸, Nâbî, Âgâh-ı Âmidî¹³⁹, Sıdkî-i Erzurûmî¹⁴⁰, Diyarbakırlı Sa'id Paşa¹⁴¹, 'Avnî-i Âmidî¹⁴², Râ'if-i Âmidî¹⁴³ ve Hayâlî-i Âmidî¹⁴⁴ nazire söylemişlerdir. Zemin gazel ile Nâbî ve Ali Emîrî'nin nazire beyitleri aşağıdadır:

Nûrunı bozdu mehûn zülf ile lutf-ı 'arızun

<i>Kangı bezmi itdi rûşen şem'-ı ruhsârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²² <i>Gül mi zibâdur letâfetde ya ruhsârun senün</i>	
<i>Lâle mi hoşdur tarâvetde ya didârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²³ <i>Servi ser-gerdân ider nâz ile refâtârun senün</i>	
<i>Nergisi bîmâr ider çeşm-i siyeh-kârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²⁴ <i>Nerd-i gamda 'âşıkı zâr itme der-kârun senün</i>	
<i>Nice zârî kılmasun yâ 'âşık-ı zârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²⁵ <i>Nice açılusun gönül 'âlem gülistânında kim</i>	
<i>Ey gül-i ter mesken-i hâr oldı gülzârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²⁶ <i>Kaddüne servi diyen görmez mi refâtârun senün</i>	
<i>Ağzuna gonce diyen bilmez mi güftârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²⁷ <i>Âfitâb-ı 'âlem-ârâdur güherle zeyn olur</i>	
<i>Tâb-ı hüsnünde 'arak-rîz olsa ruhsârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²⁸ <i>Fitneler dâmin kurar zülf-i siyeh-kârun senün</i>	
<i>Murg-diller anun içündür giriftârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹²⁹ <i>Oynadukça yâr ile mihr ü muhabbet nerdini</i>	
<i>Çınladur ey dil felekler tâsını zârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹³⁰ <i>Ey ezelden tâ-ebed gönlüm giriftârun senün</i>	
<i>Çâre kil kim dil bulupdur derd-i efgârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹³¹ <i>Gönlümü sihr ile aldı çeşm-i 'ayyârun senün</i>	
<i>'Aklumu yağmâladi zülf-i siyeh-kârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹³² <i>Bâğ-ı ruhsârun komaz bir dem temâşâ itmege</i>	
<i>Hey ne bî-insâf olur zülf-i siyeh-kârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹³³ <i>Çeşme-i cândur meger la'l-i şeker-bârun senün</i>	
<i>Kim virür zevk-i ebed ervâha güftârun senün</i>	TŞA, s. 332.
¹³⁴ <i>Cândadur subh-ı ezelden mihr-i ruhsârun senün</i>	
<i>N'ola tâ şâm-ı ebed olsam taleb-kârun senün</i>	TŞA, s. 333; Fuzûlî'nin bu beyti tahmisinden alınmıştır.
¹³⁵ <i>Gülşene kılma nazar kim görse ruhsârun senün</i>	
<i>Baş eger mi sidreye cânâ hevâdârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹³⁶ <i>Şem'-i bezm olsa 'adüya tâb-ı ruhsârun senün</i>	
<i>Hicr ile bî-tâb olur 'uşşâk-ı gam-hârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹³⁷ <i>Cân bağışlar mürdeye la'l-i şeker-bârun senün</i>	
<i>Tûtiyi gûyâ ider âyîne ruhsârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹³⁸ <i>Cevher-i akl-ı 'azîzün kadri nâ-peydâ olur</i>	
<i>Zîb-i bâzâr olsa ger la'l-i güher-bârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹³⁹ <i>Cilveger berg-i gül-i rüyunda reng-i inkilâb</i>	
<i>Dehşet-i gül-çini görmüş gibi ruhsârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹⁴⁰ <i>Leb kızıl ruhlar kızıl destünde câm-ı mey kızıl</i>	
<i>Kim kızıl dîvâne olmaz görse etvârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹⁴¹ <i>Senden ümmid-i vefâ etmek 'abesdür 'âşıkı</i>	
<i>Yâ cefâdur yâ tegâfûl yâ sitem-kârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹⁴² <i>Nûkhetinden serteser olmuş mu 'attar kâ'inât</i>	
<i>Oldı güllerle muhammer hâk-ı gül-ruhun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹⁴³ <i>Derd-i 'aşkunla bu rüsvâlıkırlarum 'ayb eyleme</i>	
<i>Ben degül olmuş bütün 'âlem giriftârun senün</i>	TŞA, s. 333.
¹⁴⁴ <i>Pey-rev ol Râ'if Efendi'ye Hayâlî nazmda</i>	
<i>Şâ'irân tahsîn idegördükde güftârun senün</i>	TŞA, s. 333.

Âfitâba âteş urdı tâb-ı ruhsârun senün¹⁴⁵ Fâtih Sultân TŞA, s. 333; G.42/2.

Gamzeler dâd u sitedde çâr-sû-yı fitnedür

Gayrılarla korkarum var gizlü bâzârun senün Nâbî, TŞA, s. 333. G. 434/2.

Dâ'imâ bezmünde hâmûş olmaya bâ'is budur

Kesmeyem gafiletle bir gün tâ ki güftârun senün TŞA, s. 333

Bu kadar şair tarafından rağbet gören "...un senün" redifli nazire gazellerin tamamı elde olmadığı için kimin kimden etkilendiği konusunda sağlıklı bir değerlendirme yapamıyoruz.

Yine zemini Ali Emirî'nin dedesi Mehmed Emirî'ye ait olan "...var içinde" redifli gazele Nâbî gibi Ali Emirî de nazire söylemiştir.

SONUÇ

Bütün bu değerlendirmelerden sonra şu sonuçlara varmak mümkündür:

- *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'teki bilgilere göre Urfalı Yusuf Nâbî, İstanbul'a gitmeden önce ilim tahsil etmek için Diyarbakır'a gelmiş, kendisiyle aynı dönemde yaşayan Diyarbakırlı Âgâh, Ümnî/Emnî, Emirî, Gülzârî ve Hamdî gibi şairlerle tanışmış ve onlarla iyi dostluklar kurmuştur.

- Nâbî, Âgâh, Ümnî/Emnî ve Emirî gibi şairlerin gazellerini tanzir ederek onlardan etkilenmiş ve hikemî şiirdeki kudretini pekiştirmiştir.

- Yusuf Nâbî, gerek kendi devrinde gerekse daha sonraki dönemlerde yaşayan Diyarbakırlı pek çok şair tarafından takdir edilmiş ve manzumeleri tanzir edilmiştir. Nâbî'nin şiirlerine nazire yazan Diyarbakırlı şairler şunlardır: Âgâh, Ümnî/Emnî, Emirî, Hamdî, Güzârî, Vâlî, Hâmî, Lebîb, Hâsim, Râmiş, Zârî, 'Azmî, Bekrî, Sa'dullâh Sa'îd, Rızâ, Refî', Kâmî ve Fahrî'dir.

- Doğrudan Nâbî'ye yazdıkları gazellerle değil de Nâbî gibi başka bir şairin gazelini tanzir eden Diyarbakırlı şairler de vardır. Bu şairler 'Avnî-i Âmidî, Râ'if-i Âmidî ve Hayâlî-i Âmidî, Mucîb Kemâl-i Âmidî, İbrahim Hafîd Paşa-yı Âmidî. Bu şairlere ait nazire gazellerin tamamı elimizde olmadığından Nâbî'in etkisinin olup olmadığını net olarak ortaya koyamıyoruz.

- Yukarıda isimleri anılan Diyarbakırlı şairlerden bazıları Nâbî'nin ismini anarak ona peyrev/muakkib/takipçi olduklarını açıkça ifade etmişlerdir.

- Doğuştan şiire kabiliyeti olan Nâbî, hikemî/öğüt veren şiir tarzında açtığı çığırla genelde Türk edebiyatında özelde de Diyarbakırlı şairler üzerinde derin bir tesir bırakmıştır.

- Nâbî ve Diyarbakırlı şairler ile ilgili bu çalışmada da görüldüğü gibi klasik Türk edebiyatındaki nazire geleneğinin ne kadar sağlam ve bu nazire geleneğinin şairlerin yetişmesinde ne kadar önemli olduğu somut örneklerle müşahede edilmiştir. Bu yönüyle *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* isimli eser adeta bir nazire

¹⁴⁵ Fatih'in bu beytinde nüsha farkları vardır.

mecmuası mahiyetindedir.

- XIII. yüzyıldan XIX. asra kadar yetişen divan şairlerine ait gazellerin “matla’lar dizini” hazırlanırsa şairlerin etkileşimleri ve nazire silsilesi daha net görülecektir.

KAYNAKLAR

ADAK, Abdurrahman, *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler*, Kent Işıkları, İstanbul 2012.

Ali Emîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, Matbaa-i Âmidî 1327.

....., *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*, (Haz. Güner, Galip-Güner, Nurhan) Ankara 2003.

AKPINAR, Şerife, *Âgâh Dîvânı ve İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üni. Sos. Bil. Enst. 2006.

....., “ki derler o bizüz” Redifli Gazellerde Divân Şairinin Kimliği”, <http://www.academia.edu/5745471/>.

ARSLAN, Mehmet-AKSOYAK, İ. Hakkı, *Haşmet Külliyyatı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10617,girisvemetinpdf.pdf?0>.

BEKTAŞ, Ekrem, “Nâbî'nin “Bu” Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler”, Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Güz 2008, Sayı 3, Ankara 2009, s. 51-66.

....., “Diyarbakırlı Kâmî ve Mevlid'i”, Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, Volume 6/1 Winter 2011, s. 755-835.

....., “Diyarbakırlı Kâmî'nin Hadîka-i Ma'neviyye'si”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Sciences), Cilt/Volume: 12, Sayı/Number: 1, Mart/March 2014, s. 167-207.

....., “Diyarbakır Şiir Meclislerinde Urfalı Nâbî”, Alî Emîrî Hatırasına Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-17 Kasım 2012, Diyarbakır), Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, Diyarbakır 2014, s. 65-70.

....., “Nâbî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, Şair Nâbî Sempozyumu (13-15-Kasım 2009 Şanlıurfa), Editör: Prof. Dr. Ali Bakkal, Şanlıurfa Belediyesi Kültür Ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Şanlıurfa, s. 518-537.

BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî Hayatı Sanatı ve Eserleri*, Akçağ, Ankara 2010.

....., *Nâbî Dîvânı*, C. I-II, MEB, İstanbul 1997.

DİRİÖZ, Meserret, *Eserlerine Göre Nâbî*, Fey Vakfı, İstanbul 1994.

İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 4, Dergâh Yay, İstanbul 1988.

KONCU, Hanife, *Vâlî Dîvânı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üni. Sos. Bil. Enst. İstanbul 1998.

KADIOĞLU, İdris, *Lebîb-i Âmidî, Hayatı Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitli Metni* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dicle Üni. Sos. Bil. Enst. Diyarbakır 2003.

....., “Diyarbakır Encümen-i Dânişi'nin Üstad Şairi Âgâh ve Devrindeki Şairler Üzerindeki Etkisi, Dicle Üniversitesi SBE Elektronik Dergisi (DÜSBED), Yıl-2, S. 4 Kasım 2010, s. 35-45.

KURTOĞLU, Orhan, *Diyarbakırlı Lebîb Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0>.

TANYILDIZ, Ahmet, “Nâbî Biyografisine Ek: Bir Kavramın Tashihi Vesilesiyle Nâbî'nin Hayatında Diyarbakır'ın Yeri”, Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Uluslararası Sempozyumu, 12-13 Mayıs 2017, Bilecik.

ÜSTÜNER, Kaplan, *Refî Cân u Cânân*, MEB Yay. İstanbul 2003.

YILMAZ, Kadri H, *Hâmî Ahmed Diyarbekrî Divânı (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üni. Sos. Bil. Ens. Ankara 2011.

YORULMAZ, Hüseyin, *Divan Edebiyatında Nâbî Ekolü -eski şiirde hikemiyyat-*Kitabevi, İstanbul, 1996.